

Ladislav Babić

Tko je kriv?

Svijet ubrzano klizi dođavola, samo nas je malo spremnih to priznati. Mržnja među ljudima, surevnjivost religijskih sekti istog temeljnog svjetonazora rascjepkanog temeljem trivijalnih razlika (katolici, pravoslavci, protestanti, šiiti, suniti,...) koje se prečesto „izgladuju“ gomilama leševa, rastući antisemitizam i bujajući nacionalizmi na svim stranama, ratovi za uvođenje demokracije (demokrati koji krvlju uvode demokarciju?) kao alibi za ostvarenje profitnih interesa, klimatske promjene koje sve većom učestalošću i žestinom mijenjaju naš život, zagađenje liječeno gomilama rezolucija, alarmantno smanjivanje sirovinskih zaliha, sve češće izbijanje bolesti za koje nemamo lijeka (HIV, ebola), trijumf profita s poticanom potrošačkom groznicom, simbioza ličnih i nacionalnih egoizama na uštrb općih interesa, svakodnevno iščezavajuća humanistička etička načela,... Obični čovjek, naizgled nemoćno izoliran od inertnih vlasti koje sve to dozvoljavaju u interesu vladajućih elita, nastavlja – s izuzetkom prigodnih manifestacija poput neki dan održanog „[Marša za klimu](#)“, koje optimisti tumače kao jačanje samosvijesti čovječanstva o svom položaju – živjeti svakodnevicu, prilagođavajući se poplavama, pojačanom efektu staklenika, većem intenzitetu UV zračenja, pomanjknju pitke vode i zagađenju vodotoka, akcidentima u nuklearkama, gladi koja još uvijek hara svijetom i nikako da se iskorjeni, regionalnim ratovima,..., na tragikomične načine: učestalo podižući zečje nasipe, maskama na licu, kupujući vodu u staklenkama, mažući se kojekakvim zaštitnim faktorima, bijegom u izbjegličke kampove,... I bespomoćno se pita, tko je za sve to kriv?

Jedan od učestalih odgovora, posebno religijski indoktriniranih ljudi i institucija koje su ih takvima odredile, je – znanost iliti nauka. Smiješno i apsurdno, i to ne iz razloga koji se često navodi: *znanstveno otkriće je samo po sebi vrijednosno neutralno – kao što nožem režemo kruh, podjednako tako možemo i ubiti*. Ipak, dobro promišljen, i ovaj odgovor upućuje na jednog od krivaca aktuelnog stanja čovječanstva i puta koje je izabralo da ispravi „*krivu Drinu*“. [Nauka](#), kao, „...*organizirani sustav sveukupnog ljudskog znanja stečen opažanjem procesa i pojava u prirodi i društvu, koji je obrađen racionalnim, znanstveno prihvatljivim metodama...*“, ne može biti kriva niti odgovorna za bilo što. To mogu biti samo oni koji su sustav krivo postavili (što u znanosti svakako nije slučaj), a njegove spoznaje krivo koriste – daklem ljudi, u užem smislu znanstvenici. Iz povijesti je uočljivo da oni često svijesno snose krivicu ili odgovornost, daklem ne stoga što ne bi znali predvidjeti moduse upotrebe znanstvenog otkrića, već upravo stoga što ih slijedom vlastitog svjetonazora ili povijesnih prilika prečesto preporučuju ili upotrebljavaju u pogrešne svrhe. Put u pakao popločan je dobrim namjerama, no „*bog*“ uzima u obzir samo djela, ne i izjalovljene namjere.

Čovjek je nesavršeno biće, i moralno je uzeti u obzir njegovo pokajanje kad shvati da je pogriješio, kao i namjere da pogreške ispravi. Ma brojale se one i milijunima ljudskih života. No, koliko je zaista učinkovito kajanje pojedinaca koji su se uspjeli privesti svijesti o svojim pogrešnim potezima, u usporedbi sa motorom koji nas pokreće u bezdan? Svime onim što izričito proturječi humanizmu, ljudskom odnosu čovjeka prema čovjeku, ma koje on rase, vjere, nacije i sličnih nebitnih karakteristika bio, a to se danas uglavnom može svesti na jedan zajednički nazivnik. *Profit!* Profit, i sustav koji mu daje prvenstvo, razvijajući se i dovodeći planetu sa svim njenim življem u predkatastrofično stanje. Paradigmatski primjer, ne samo odgovornosti već i krivnje znanstvenika, je onaj koji je doveo do razvoja nuklearnog oružja i svih uslijed toga nastalih problema. Naravno da *Einsteinu* ne možemo spočitavati znatiželju koja ga je dovela do najpoznatije formule u znanosti $E=mc^2$; naučnik ne može biti kriv ni odgovoran za otkriće bilo koje vrste na koje nabasa putevima svoje znatiželje. I *Heisenbergu*, drugom velikanu fizike upletenom u storiju, podjednako je bila poznata suština te formule: mala količina tvari sadrži u sebi enormnu količinu energije, i ako se ona odjednom oslobodi desit će se ono što se posljedično zbilo u *Hiroshimi* i *Nagasakiju*, a potom – poslijeratno - obimom mnogo manjoj ali ne i manje smrtonosnoj mjeri, na *Otoku tri milje* (SAD), u *Černobilu* (Ukrajina, tada SSSR) i *Fukushimi* (Japan), dok je za očekivati da će se lista kad-tad nastaviti.

Počelo je iskrivljenim, kvazietičkim rodoljubnim napuhavanjem, sindromom koji u ime partikularne vrijednosti (ako to uopće jest) – *bezuvjetoj* ljubavi prema domovini – ignorira one opće bioetičke, koje se tiču cjelokupnog zemaljskog života. Upravo takvim domoljubljem (prema *nacističkoj Njemačkoj!*), aposteriori je pravdao *Heisenberg* učešće u radu na razvoju nuklearnog oružja. Zamislite, domoljublje prema nacističkoj, ustaškoj, četničkoj ili balijskoj državi. Etičko dno! Kad je ista država izgubila rat, trebalo je dodatno – pred pobjednicima, pod utiskom nezapamćenog broja žrtava japanskih gradova uzrokovanih jednom jedinom bombom – stvoriti dodatni alibi za vlastitu nevinost, prividnu irelevantnost za cijeli projekt koji je pokrenuo tragične događaje. Njemački ga je znanstvenik našao u tvrdnji da je on u stvari cijelo vrijeme usporavao projekt, sabotirajući izradu nuklearne bombe, i eto – na tome bismo mu kao trebali biti zahvalni. Nekako istovremeno se, kasnije amerikanizirani „heroj“ koji je spravio ljude na *Mjesec*, [Werhner von Braun](#), nalazio u najmračnijem periodu svoje karijere. Kao vodeći raketni inženjer, član nacionalsocijalističke stranke (NSDAP) i SS-ovski Sturmbannführer - upućivao je rakete prepune eksploziva na *London* i engleske gradove. Dotični je, nakon predaje *Amerikancima*, [izjavio](#) „*da ga nikada nije zanimala politika, te da se pridružio vojsci samo kako bi mogao nastaviti sa svojim životnim radom*“. Zaista, pravi istraživački entuzijazam, i etičko ništavilo – hiljade mrtvih zbog navodnog *von Braunovog* stremljenja zvijezdama! Na drugoj strani *Atlantika*, zaslugom antifašističkih fizičara koji su stekli spoznaju o njemačkim naporima i kamo bi ih oni mogli dovesti (do *Hiroshime* i *Nagasakija* – samo pod nekim drugim imenom), nagovorili su *Einsteina* da uputi *predsjedniku Rooseveltu* svoje čuveno [pismo](#). Daklem, ovdje više nije riječ o znanstvenom otkriću, već o konkretnom potezu socijalno svijesnog građanina koji nije svijestan do čega će njegovo upozorenje dovesti! Dakako, kao što se „*domoljubni Nijemac*“ pravdao rodoljubljem i sabotажom projekta nuklearne bombe, tako se i „*izdajnički njemački izbjeglica*“ može izgovarati napoznavanjem stvarnog nivoa do kojega je nacistički projekt dospio i opasnošću od njegove primjene. Ali, oba znanstvenika su – mimo čiste znanosti i spoznaja koje su stekli na tom području – učinila konkretne poteze koji ne dozvoljavaju negirati udio njihove krivice i odgovornosti u događajima koji su slijedili.

Povijesne okolnosti u sinergiji sa naivnošću znanstvenika koji nisu očekivali da će ih političari sasvim eliminirati iz neznanstvenog dijela projekta – odluke o upotrebi i budućem razvoju – često se koriste za umanjeње krivice upletenih istraživača. *Njemačka* je izgubila rat a projekt na bombi nije ni došao u finalnu fazu, dok se *Einstein* (s nizom direktno upletenih kolega u konstrukciju), užasnut

posljedicama koje je izazvala primjena bombe na japanske gradove, bacio u opću propagandu protiv njene daljne upotrebe. Kao što je osuđeni ubojica i dalje ubojica i kao što osuđeni ratni zločinac doživotno ostaje ratnim zločincem – jer kazna ne briše izvršena djela i njihovu kvalifikaciju – tako naknadne okolnosti i djelovanja znanstvenika ne anuliraju udio njihove krivnje i/ili odgovornosti za posljedice. Već 1946. godine, *Einstein* piše: „*Nedavno sam s inteligentnim i dobronamjernim čovjekom razgovarao o prijetnji novog rata, koji bi, po mome mišljenju, ozbiljno ugrozio egzistenciju čovječanstva, i primijetio sam kako bi samo supranacionalna organizacija mogla predstavljati zaštitu od takve opasnosti. Na to mi je moj gost vrlo mirno i hladno odgovorio: “Zbog čega ste tako duboko suprotstavljeni nestanku ljudske vrste?” Siguran sam da prije samo stotinu godina nitko ne bi tako olako dao izjavu ove vrste. To je izjava čovjeka koji je uzalud nastojao pronaći ranotežu unutar sebe, i ima sve manje i manje nade za uspjeh. Ona je izraz bolne samoće i izolacije od koje toliki broj ljudi danas pati. Što je uzrok ovome? Postoji li izlaz?”*“ (*Einstein*: [Zašto socijalizam?](#))

Od tih vremena umnožile su se raznovrsne opasnosti nadvijene nad čovječanstvo, koje prijete njegovom nestanku, pa se tim više postavlja pitanje „*Postoji li izlaz?*“.

Kao što putovanja uvijek počinju prvim korakom, tako se i izlaz mora tražiti počevši od uvida i priznanja o stvarnoj krivici za postojeće stanje. Nije kriva znanost, nisu krivi samo znanstvenici koji nose svoj dio tereta, *krivi smo svi mi* - svakako ne u istom intenzitetu. Većina nas snosi „*krivicu nečinjenja*“, tj. pasivnog prilagođavanja okolnostima. Tako dugo dok u praksi vrijedi [Hitlerova](#) maksima: „*Kakva je sreća za državu što ljudi ne misle.*“; dok budemo tek prigodice organizirali marševe za klimu, protiv zagađenja okoliša, protiv nezaposlenosti i gladi u svijetu, za zaštitu ljudskih prava, za razoružanje i slično - umjesto da djelotvorno kažemo **marš!** vladarima svijeta koji nas vuku u pravcu propasti – preostaje samo prilagodba stvarnosti, na opisane, u osnovi smiješne načine koji samo odgađaju kataklizmu. Zaista djelotvorni potezi zahtijevaju pojačanu svijest osoba o zbivanjima, uzrocima i vlastitoj ulozi u cijeloj slici. Devedesetih godina prošlog vijeka predavao sam fiziku na srednjoj školi. Kako su započele „demokratske“ promjene, njima smo se predavali bez ikakvog razmišljanja, shvaćajući ih kao slobodu ispovijedanja svakojakih svjetonazora, tolerirajući ih kao jednakovrijedne. No, svi svjetonazori nisu ekvivalentni, te prema tome ne smiju imati jednaku ulogu u javnom prostoru, a posebno u obrazovanju mladih. Sjećam se svoje zabezecnosti, kad sam u auli škole vidio oglas o tečajevima astrologije koji će se ubuduće održavati u obrazovnoj ustanovi u kojoj sam

predavao. Sve što se učilo na satovima fizike, jednim potezom uprave škole – najvjerojatnije tek jedne osobe, jadnog, smušenog, licemjernog direktora sa formalnom fakultetskom diplomom i stranačkom podrškom koja mu je jamčila mandat – bačeno je u vjetar. Ovih dana, u jednom drugom gradu, šetam pored privatne gimnazije smještene u prostorije ogromne baptističke crkve, čija ulazna vrata resi golemi natpis: „*Znanost+vjera=mc²*“! Sa rečenom formulom vjera nema ama baš ništa zajedničko, osim što sudjeluje u namjeri pridobijanja mladih umova: samo vjera nerazlučiva od znanja, daje čovjeku snagu i moć! Da u navedenoj paroli umjesto *vjera* stoji *etika* – bilo bi puno vjerodostojnije, ali da se uz znanost promovira stoljetna protivnica njena i svakog znanja, to je krajnja ironija, jad nad jadovima. Protiv čega izgleda da nemaju ništa ni profesori rečene škole, odgajajući đake s kojima bi se vjerojatno listom snibivali mom iščuđavanju cijeloj stvari.

Ideologija – „*kao konstrukcija društvenih ideala koje treba politički ostvariti*“

-
je proskribirana kao iskrivljena i lažna svijest o svijetu (a ta se konstatacija izbjegava primjeniti na religije!), mada je jasnije njeno marksističko određenje kao fetišizma svijesti – „*svijet ideja zamišlja se kao samostalan, nezavisan o materijalnoj i društvenoj osnovi.*“. Ona se najčešće povezuje sa interesima određenih društvenih grupa, kao njihov teorijski iskaz, ali je nerazumljivo zašto bi pojedini interesi, sukladni humanističkoj etici, bili u ičemu lažni. Interes robovlasnika svakako jeste, dok težnja roba za slobodom nikako ne može biti iskrivljeno stremljenje. Zar u „*Drugoj poslanici Korinćanima*“, apostola *Pavla*, ne stoji zahtjev:

„Ne zapovijedam, nego gorljivošću drugih prokušavam istinitost vaše ljubavi. Ta poznate darežljivost Gospodina našega Isusa Krista! Premda bogat, radi vas posta siromašan, da se vi njegovim siromaštvom obogatite. Time dajem samo savjet: to doista dolikuje vama koji već prošle godine prvi to započeste, ne samo činom nego i odlukom. Sada dovršite to djelo da kao što spremno odlučiste, tako prema mogućnostima i dovršite. Jer ima li spremnosti, mila je po onom što ima, a ne po onom čega nema. Ne dakako: drugima olakšica, vama oskudica, nego – jednakost! U sadašnjem trenutku vaš suvišak za njihovu oskudicu da jednom njihov suvišak bude za vašu oskudicu – te bude jednakost, kao što je pisano: Nije ništa preteklo onome koji bijaše nakupio mnogo, a niti je nedostajalo onome koji bijaše nakupio manje.“,

sukladan sa višestoljetnim zahtjevima radnika. Što je u tome lažno, sem licemjerja kapitalističke elite koja riječima propagira a djelom odbacuje biblijske stavove, dok ih podanici vjerno imitiraju, zaista je nejasno ([mapa](#) pokazuje da su najrazvijenije kapitalističke zemlje ujedno one sa prevladajućom kršćanskom retorikom, uz izuzetak *Japana* i *Južne Koreje*). Radnici njemačke industrije oružja svakako „znaju“ kako će

„On... biti sudac narodima, mnogim će suditi' plemenima, koji će mačeve prekovati u plugove, a koplja u srpove. Neće više narod dizati' mača protiv naroda nit' se više učiti' ratovanju.“

ali kako *On* uporno odbija doći, bez imalo grižnje savjesti znaju odabrati. Sve po principu, „*ti umri da bih ja živio dalje*“, što u skladnoj interferenciji međunarodnog nemoralna (SAD, Rusija, Kina, V.Britanija, Francuska, Hrvatska, Srbija,...) umataju u eufemističko opravdanje svoje paklene rabote – [proizvodnje oružja](#) za izvoz. Obitelj, djeca, očuvanje radnih mjesta, preživljavanje, razvoj i ostale izlike u direktnoj prednosti pred tuđim životima i izravnoj suprotnost s biblijskim učenjem i humanističkim moralom. Dakako da oni svijesno - uz visokoobrazovane tehničare, inženjere i znanstvenike - sudjeluju u toj raboti, nimalo ne hajući za tisuće mrtvih širom svijeta od prodanog oružja. „Majmun“ koji je sišao s drveta još nije postao čovjek; tek se polako uspravlja, ali ga geni više no uspješno vuku prema dolje.

Odbacimo li stavove koji je konzerviraju i dogmatiziraju, ideologija se otvara spram promjena i proširuje u svjetonazor – ukupnost stavova prema cjelokupnoj zbilji. Svjetonazor je legitimni, u skladu sa tekućim znanstvenim spoznajama, pogled na „šumu“ – svijet – umjesto na pojedino drveće. Idući od stabla do stabla – od jedne do druge između više no sedam milijardi osoba – prihvaćanjem svakog subjektivnog svjetonazora navodno pravovaljanim, gubi se pogled na cjelinu, na šumu koju su napale pošasti s početka teksta. Prihvaćanjem i podučavanjem, ne proizvoljnih, već u ljudskoj spoznaji utemeljenih svjetonazora - pritom nimalo ne dvoumeći u toleriranje individualnih, subjektivnih slika svijeta - prije je moguće naći lijek za bolesti civilizacije ovog stoljeća. U protivnom, gubi se smisao poučavanja bilo čega. A nauku smo, uz humanističku etiku, prihvatili kao jedan od filtera kroz koje bi se trebao prelamati odnos čovječanstva spram svijeta i njegove uloge u njemu. Zašto bismo djecu učili fizici, kad prihvaćaju dogmu o stvaranju? Čemu bismo ih učili biologiji, kad se odlučuju za kreacionizam? Zašto bismo im prezentirali spoznaje o koncu života, kad očekuju neki drugi svijet?

Čemu *Hipokratova zakletva*, dozvolimo li medicinskim radnicima da djeluju prema nahodjenju? Zašto bismo svoj svijet uopće popravljali, kad je zagaraniran neki neizmerno bolji? Svjetonazor je, prema čuvenoj *Marxovoj* konstataciji, da:

„*Ne određuje svijest ljudi njihovo biće, već obratno, njihovo društveno biće određuje njihovu svijest.*“, ovisan u pripadnosti određenom društvenom sloju (klasi); stanje koje se želi ili ne želi promijeniti. Vladajući svjetonazori ovise o elitnim upravljačima društva, stoga i nije čudno da oni danas, uz svesrdnu podršku religija, bacaju stigmu na materijalističku filozofiju kao izvor zla cijelog svijeta, istovremeno ustrajući na podmetanju širokim masama najprizemnijeg i najvulgarnijeg oblika stvarnog materijalizma – konzumerizma - privatizirajući, iscrpljujući i bogateći se upravo na materijalnim resursima zajedničke planete. Dok materijalistička filozofija ni jednom riječju ne poriče stvarnost duha, kao najvišeg stupnja evolucije cjelokupne materije, dotle ga konzumerizam u osnovi niječe na najbanalniji način, svodeći ga na fetišiziranje običnih stvari, proizvoda koji se „tu i tu“ mogu fantastično jeftino (a ipak donoseći profit!) kupiti na svako malo akcijama.

Tek izgradnjom i usvajanjem svijesti o silama koje pokreću svijet i društvo, moguće je – ako, jer se vizija propasti nekako brže valja od porasta aktivizma građana - otkloniti opasnost od sloma civilizacije. A kad (ako!) do njega dođe, onda će svi današnji promotori beskrupulozne kapitalističke privatizacije sredstava za proizvodnju i materijalnih resursa, blagonaklono izjaviti: *"Za ovim ste žudjeli vjekovima. Vaš san se obistinio. Sve je vaše, to sve smijete pravedno raspodijeliti."* A sve će biti ništa, jer će ništa i preostati. Podizanjem razine obrazovanja i svijesti, shvatit ćemo svoj položaj, domete i dosege vlastitog djelovanja, te uočiti da ustvari ni nema nevinih, već samo više ili manje krivih, odnosno odgovornih za svaku posljedicu, intenzitet čega ovisi o vrsti našeg angažmana ili nedjelovanja. Radnici „*Rafinerije nafte Sisak*“, unezvjereni uslijed moguće propasti firme, odgovorni su za propast tekstilne tvrtke "*Kamensko*" koliko i ovi za moguću propast rafinerije, uslijed egoističnog nedjelovanja i neiskazivanja uzajamne solidarnosti u obrani skupnih interesa. Tko ne brani vlastite interese, ne uviđajući pritom da se oni često brane kao opći a ne samo partikularni, ni ne zaslužuje bolje.

Moguće ste se ponekad upitali zašto je čovjek istjeran iz *Raja*? Reći ćete, zbog konzumiranja zabranjenih plodova *sa stabla spoznaje dobra i zla*, ali – zašto su bili zabranjeni? Upravo poradi činjenica do kojih je dovelo ovo kršenje božje zapovjedi; do današnjeg klizenja ka rubu provalije, koje će – moguće – beskrajno umnožiti naš saldo nepotrebnih leševa. Čovjek je obdaren sposobnostima prodiranja do srži prirodnih i društvenih procesa, sposoban je otkriti i najzakučastije tajne prirode, ali njegova intelektualna, etička sposobnost vrednovanja spoznatih činjenica naglo plasne, kad treba odlučiti – a što napraviti sa njima? Spoznaja je hodanje, balansiranje na ivici provalije, na oštrici noža. Sama po sebi zaista neutralna – tu su u pravu zastupnici nepristranosti znanosti – ali odluka što, kuda i kako s njome, može nas odvesti u moralne bezdane, u masovna stratišta i grobnice, čemu svjedoči naša povijest. Znajući naše (ne)sposobnosti donošenja ispravnih odluka, pogreške koje se plaćaju ljudskim životima, *Tvorac* nam je zabranio konzumaciju spomenutih plodova. Naravno, tumačili mi to na čisto mitološki ili realno dokazani psihološki način – kao posljedicu nedovoljne evoluiranosti čovječanstva – u praksi se svodi na isto. Stoga, u ocjeni krivice za sva dobra i zla koja nas snalaze, treba poći od sebe sama – koliki je moj udio u svemu tome? U mojoj aktivnosti ili inertnosti. Tek onda ćemo moći dati ispravni odgovor na naslovno pitanje, i s pravom se ponadati otklanjanu giljotine koja se nadvila nad naše vratove, elimiranjem ponajvećih krivaca iz društvenog života. Jer, danas ginu u *Gazi*, sjeku glave u *Iraku*, poplave su u *Regiji*, ebola hara *Afrikom*, gladuju u *Somaliji*,..., a tko zna – jesmo li sutra mi na redu?!

PR

DIOGEN pro kultura

<http://www.diogenpro.com>